первую очередь, особое внимание обращается на понимание и восприятие текстов песен, умение выражать на татарском языке свои эмоции, чувства, ассоциативные представления, вызванные этими песнями. Также проводится работа по выявлению языковых и стилистических особенностей, форм синестезии в текстах этого песенного жанра. Учащиеся определяют стилистические и эмоционально-экспрессивные функции, контекстуальные значения таких выражений как *кара урман, якты юл, сагыш уты, йөрәк ялкыны, гомер заяга үтә, канлы яшьләр, нурлы йөз, кара кайгы, ачы хәсрәт, балдан татлы сүзләр, сары сагыш, йөз саргаю, йөрәк яну, ак бәхетләр, аппагым* и т.д.

При анализе текстов татарских народных песен обращается внимание также на умение употреблять имена прилагательные в сочетании с существительными, наречий с глаголами. Делается акцент и на глаголы, обозначающие мыслительные процессы, состояние души.

На занятиях татарского языка и литературы внимание учащихся обращается и на песни, названные антропонимами: *«Галиябану», «Зөбәрҗәт», «Мәдинәкәй», «Сәлимәкәй», «Әлфия», «Бибкәй матур», «Рәйхан», «Рамай», «Нурия», «Тәзкирә»* и т.д. Студенты ищут в текстах этих песен языковые элементы синестетического содержания.

Таким образом, преподавание музыкальных и общегуманитарных дисциплин в условиях взаимодействия, взаимопроникновения дает возможность развития многогранной творческой личности и формирования в музыкантах-исполнителях и музыкантах-педагогах образного, полихудожественного, интегративного мышления.

Литература

Галеев, Б.М. Художники слова о поэтической синестезии / Б.М. Галеев // Синтез в русской и мировой художественной культуре: Материалы пятой научно-практ. конференции. – М.: МГПУ, 2005. – С.14.

Җырлыйк әле. – Казан: Татар. кит. нәшр., 1980. – 654 б.

Нигмедзянов, М.Н. Народные песни волжских татар/ М.Н. Нигмедзянов. – М.: Сов. композитор, 1982. – С.31.

Трофимова, И.А. Музыкальная графика: вопросы теории и истории становления методики / И.А. Трофимова // Музыкальное образование в XXI веке: традиции и инновации: Материалы международной научно-практической конференции. Москва, 23-25 ноября 2009 года. – Том II. – М.: МПГУ, 2009. – С.108-113.

Тухбатуллина Зарина Рафисовна

Казан (Идел буе) федераль университеты, Казан

ИҖТИМАГЫЙ-ФӘЛСӘФИ ҺӘМ ӘДӘБИ КҮРЕНЕШ БУЛАРАК СУФИЧЫЛЫК

Статья посвящена изучению влияния суфизма на формирование и развитие философской мысли в литературе XIX века.

Ключевые слова: *суфизм, антропология суфизма, мистическое познание, суфиские мотивы.*

The article is devoted to the study of the influence of Sufism on the formation and development of philosophical thought in the literature of the XIX century.

Key words: *Sufism, anthropology of sufism, mystical cognition, sufi motives.*

Аурупа фәнендә суфичылыкны өйрәнү эше гасыр ярымнан артык алып барыла, аның хакында дин галимнәре дә, тарихчылар да, фәлсәфәчеләр дә, әдәбиятчылар да, ни дә булса, әйтеп чыгалар, язалар, күпмедер күләмдә бәхәсләр – тартышлар да булгалый. Фәндә суфичылыкка булган игътибарның күп еллар буена кимемәве, аның тормышның бар өлкәләренә дә диярлек үтеп керүе һәм мөһим роль уйнавы белән аңлатыла.Татар халкы тарихында, мәдәниятында, тел, әдәбият үсешендә мөһим роль уйнаган суфичылык – әт-тасаувыф – катлаулы күренешләрнең берсе булып санала. Ул әлегә кадәр фәндә система буларак билгеләнә алмаган күренешләрнең берсе булып тора.Болгарлар тарафыннан ислам динен кабул итү белән бергә татар халкы дөньясына суфичылык та үтеп керә. Суфичылык татар халкының мәдәниятенә, әдәбиятына, хәтта яшәү рәвешенә дә ныклап тамыр җәя, тәэсир итә башлый.

Идел буе Болгар дәүләтенә суфичылыкны Урта Азия сәүдәгәрләре алып килә, биредә суфичылыкка халык үз гореф-гадәтләрен дә беркетә, куша [Йосыпова, 2007: 183].

Суфичылыкның тамырларын табып күрсәтү дә кыенлык тудыра. Ислам диненә хас булмаган элементларның килеп керүе аркасында кайберәүләр аны мөстәкыйль бер фәлсәфи күренеш итеп түгел, ә бәлки неоплатонизм, зәрдөшт, буддизм, христиан монахлыгы сыйфатларыннан торган бер җыелма система дип карый. Гомумән, суфичылыкка бер яктан гына килеп караганга, аерым үзенчәлекләрен генә күпертеп күрсәткәнгә күрә, кайвакыт дөреслектән бик тә ерак булган билгеләмәләр бирелеп килгән һәм хәзер дә шулай дәвам итә.

Суфичылык – гаять тә катлаулы, каршылыклы фәлсәфи, дини, мәдәни, идеологик күренеш. Галимнәр тарафыннан да суфичылык төрлечә аңлатыла. Карл Эрнст суфичылыкның фәнни әйләнешкә әдәби каналлар аша керүен искәртә. XX гасырда суфичылык атамасы рус, татар, немец, инглиз галимнәре хезмәтләрендә дә фәнни өйрәнү үзәгенә куела. Суфичылыкны өйрәнүче галимнәрдән А.Д. Кныш, А. Шиммель хезмәтләрендә ул мистик агым буларак билгеләнә. Фәлсәфи планда суфичылык тәгълиматы Аллаһның үзе тудырган барлык нәрсә белән монистик эреп бетүе турындагы өйрәтмә буларак карала

Суфилар фикеренчә, хакыйкатьне танып белү нәтиҗәләрен гади телдә, сүз белән әйтеп бирү мөмкин түгел. Илаһи гүзәллекне бер тапкыр күргән кеше телсез кала, дәшмәү – изгеләрнең билгесе. Илаһияттә танып белгәнне, рухи халәтне, чын хакыйкатьне башкаларга җиткерүнең бердәнбер юлы символлар һәм махсус билгеләр, терминнар аша икәнлеге аңлашыла. Күп гасырлар

буена тасаувыфтагы йолаларны, рухи халәтне, абстракт төшенчәләрне аңлатучы терминнар эшләнә. Татар халкы арасында да суфичылык тәгълиматы киң җәелгән була. Бу төбәктә аның чагыштырмача тиз таралуы мөселман дәүләтләре белән тыгыз икътисади, рухи бәйләнешләрдә булу белән дә, тарихи – географик шартларга мөнәсәбәтле дә аңлатыла ала. Галимнәр, X–XII гасырларда яшәгән Болгар дәүләте чорыннан алып, 1917 елгы инкыйлабка кадәр татар халкы тормышында суфичылыкның, төрле үзгәрешләр кичереп, төрле шәкелләргә кереп, ислам дине белән бергәлектә яшәвен күрсәтә [Сибгатуллина, 2000: 15-19]. Идел буе Болгар дәүләте тарихына караган тарихи истәлекләрдә Гарәбстан, Иран, Урта Азия якларыннан килеп, әлеге гыйлемне тараткан күренекле суфи галимнәр белән бергә, Болгарның үз шәйхләре, суфилары булуы турында да хәбәрләр килеп җиткән.

Суфичылык хәрәкәте, Алтын Урда чорында да актив булып, халыкны берләштерергә омтылган. Ш. Абилов XIV йөзләрдә Идел буенда суфичылык карашларының көчәеп китүен «Сарай Бәркәдә гомумән, исламга, аның культурасына, хәтта төрле юнәлешләрдәге мәзһәпләргә юл кую» белән дә бәйләп аңлата, шушы дәвердә ортодоксаль ислам кысаларында булган суфичылыкның хәтта рәсми төс алуын билгели [Абилов,1984: 356-366].

XIX гасырның уртасына кадәр төрки поэзиянең башлангыч ноктасы булып суфичылык иң әһәмиятле катламны тәшкил итеп килгән. Урта шәрекътә, Европада суфичылык тарихына бәйле төрле суфи текстлар дөнья күрә башлый. Татар язучылары әлбәттә шәрекъкә бик якын торганлыктан, әлеге процесслардан читтә калмый. Һәм әлеге фактор суфичыл идеяләрнең активлашуына ишарә итә.

Нәтиҗә ясап шуны әйтәсе килә: суфичылык күпме еллар инде өйрәнелүгә карамастан, бүгенге көндә безнең өчен тулысынча ачылмаган караңгы бер дөнья булып кала бирә. Галимнәрнең фикерләре, бәяләре төрле булган кебек, суфи әсәрләрен дә аңлау кыенлыклар тудырырга мөмкин. Суфичылык ислам диненә оппозициягә куелуына карамастан, кайбер суфи традицияләр хәзерге көнгә кадәр татар халкында яшәп килә. Татар халкында электән калган кайбер йола һәм ышанулар нәкъ менә суфилардан калган булып раслана. Әлбәттә, суфичылык формалаша башлагач, әдәбиятка яңа алымнар, жанрлар барлыкка килүе зур бер үзгәреш булып килә.

Гомумән алганда, суфичылык – татар халкының тарихында тирән эз калдырган иҗтимагый-дини күренешләрнең берсе. Ул иҗтимагый аң узгәрешенә, әдәбиятка гына да түгел, тел үсешенә зур йогынты ясый. Шуны күздә тотып, суфичылыкка булган бәя һәм фикер төрлелеге зур әһәмияткә ия. Татар галим-голәмәләреннән тыш, чит ил галимнәренең дә суфичылык белән кызыксынуы фәндә актуаль һәм бәхәсле мәсьәләрнең берсе булганлыгына ишарә ясый.

Әдәбият

Абилов, Ш. Суфичылык / Ш.Абилов // Татар әдәбияты тарихы: 6 т. – Т.1: Борынгы һәм урта гасыр татар әдәбияты. – Казан: Тат. кит. нәшр., 1984. – Б. 356-366.

Вәлиди, Җ. Татар әдәбиятының барышы / Җ.Вәлиди. – Оренбург: Вакыт матбагасы, 1912. – 122 б.

Гарәпчә-татарча-русча алынмалар сүзлеге: 2 т. / М.И. Мәхмүтов, К.З. Хәмзин, Г.Ш. Сайфуллин. – Казан: Тат. кит. нәшр., 1993. – 854 б.

Йосыпова, Н.М. Суфичылык / Әдәбият белеме: терминнар һәм төшенчәләр сүзлеге. – Казан: Мәгариф, 2007. – Б.184-185.

Кныш, А. Мусульманский мистицизм / А. Кныш. – СПб: Диля, 2004. – С.10.

Сибгатуллина, Ә.Т. Татар әдәбиятында суфичылык (чыганаклар,тематика һәм жанр үзенчәлекләре): филол.фән докт. ... дис. / Ә.Т. Сибгатуллина. – Алабуга, 2000. – Б.13

Фарсыева Гүзәл Зәетовна

Казан (Идел буе) федераль университеты, Казан

БЕРТУГАН ГРИММНАРНЫҢ «ROTKÄPPCHEN» ӘКИЯТЕН ТӘРҖЕМӘ ИТҮДӘ ЛЕКСИК-СЕМАНТИК ҮЗЕНЧӘЛЕКЛӘР

В данной работе рассматриваются лексико-семантические особенности перевода сказки братьев Гримм «Rotkäppchen». Материалом исследовательской работы является популярная сказка братьев Гримм «Rotkäppchen» и её переводы на русский (Красная шапочка) и татарский язык (Кызыл калфак). Переводы К. Фассахова и Г. Петникова являются прямыми: с немецкого на татарский и с немецкого на русский язык.

Ключевые слова: *сказка, перевод, конкретизация, генерализация, модуляция.*

This artickle describes we consider the lexical-semantic features of the translation of the Brothers Grimm fairy tale «Rotkäppchen». The material of the research work is the popular tale by the Brothers Grimm «Rotkäppchen» and its translation into Russian (Little Red Riding Hood) and Tatar (Kyzyl kalfak). Translations K. Fassahov and G. Petnikov are direct: from German into Tatar and from German into Russian.

Key words: *Tale, translation, concretization, generalization, modulation.*

Тәрҗемә – ул төрле телдә сөйләшүче кешеләр арасында аралашу мөмкинлеге булдыру алымы. Шуңа күрә тәрҗемә теориясе өчен сөйләм үзенчәлекләре, кешенең нәрсә әйтергә теләгәнен күрсәтә торган туры һәм кыек сөйләм төзелеше мөһим урынны алып тора.

Тәрҗемә теориясенең мәсьәләләрен тикшерү аерым тәрҗемә үрнәкләрен анализлау аша алып барыла. Безнең эшебезнең темасы да шул фикергә таянып билгеләнде: «Бертуган Гриммнарның «Rotkäppchen» әкиятен тәрҗемә итүдә лексик-семантик үзенчәлекләр».